

**SÜLEYMANİYE'DE BAYRAM SABAHI ŞİİRİNİN SÖZ DİZİMİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ
EXAMINATION OF THE POETRY OF SÜLEYMANİYE'DE BAYRAM
SABAHI IN TERMS OF SYNTAX**

Mustafa TOKER*
Ahmet ÇAL**

Öz

Dildeki kelimelerin bağımsız olarak tek tek kullanıldıklarında sağlıklı bir anlatım oluşturmaları çok zordur. Duygu, düşünce ve istekleri karşılayan kelimeler belirli bir sıra, düzen ve bütünlük içinde kullanıldıklarında anlatım sağlıklı olur. Birlikte kullanılan kelimeler, önce yargı bildirmeden birbirleriyle ilişki kurarak kelime gruplarını oluştururlar. Kelime grupları da yargı bildiren cümlelerin oluşumunu sağlar. Bir dildeki kelimelerin cümle içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle yapılarını inceleyen dil bilgisi bölümüne söz dizimi denir.

Bu çalışmada, XX. asır Türk edebiyatının engin destan ruhuyla söylenmiş muhteşem manzumelerinden biri olan Süleymaniye'de Bayram Sabahı şiirinin söz dizimi üzerinde durulacaktır. Yahya Kemal Beyatlı tarafından yazılan şiir, 6 bölüm ve 86 mısradan oluşmaktadır. Türk edebiyatının bu önemli şiirini oluşturan cümleler; öğeleri, kelime grupları ve çeşitleri yönünden incelenecektir.

Anahtar Kelimeler

Yahya Kemal Beyatlı, Süleymaniye'de Bayram Sabahı, Dil bilgisi, Söz dizimi.

Abstract

It is very difficult to create a correct expression when the words in the language used individually. Expression can be decent if words that meet the feelings, thoughts and wishes are used in a certain order and integrity. The words used together form the word groups by communicating with each other without reporting a judgement. Word groups also provide the formation of sentences informing the judiciary. The grammar section that examines the functions of words in a language, their relations with each other, their order and sentence structures is called syntax.

In this study, the syntax of "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" will be focused which is written with the vast epic spirit of XX.century Turkish literature. The poem written by Yahya Kemal Beyatlı consists of 6 chapters and 86 verses. The sentences of this important poem of Turkish literature will be examined in terms of elements of sentence, word groups and sentence types .

Keywords

Yahya Kemal Beyatlı, Süleymaniye'de Bayram Sabahı, grammar, syntax.

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mustafatoker@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-4311-7044>.

** Öğr. Gör. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Seydişehir Meslek Yüksekokulu, ahmetcal42@gmail.com,
<http://orcid.org/0000-0001-9000-4205>.

Gönderim Tarihi: 15.01.2019
Kabul Tarihi: 07.05.2019

1. GİRİŞ

Süleymaniye'de Bayram Sabahı, bir Ramazan Bayramı sabahında İstanbul'un Süleymaniye ufkunda başlar. Sabahın oluşu, bir taraftan şehri, bir taraftan da şairin gönlünü her an biraz daha aydınlatır. Bu aydınlıkta, Türkiye topraklarında dokuz asırdan beri yaşamış, sonra ruh olmuş atalarla, bugün hayatta olup onların bıraktığı vatanda bayram yapanların hepsi birden görünür. Şair, kendi gök kubbemiz altında dinî bir bayramın bütün tarihini ve bütün maneviyatını yaşamaktadır (Banarlı 1964: 17). Yahya Kemal *Süleymaniye'de Bayram Sabahı* şiiri hakkında şunları söylemektedir: "*Süleymâniye'de Bayram Sabahı*, dinî olmaktan ziyade millî bir manzûmedir. Te'lif ederek söylemek lâzım gelirse, esasen Müslümanlıktan beri Türk milliyeti İslâm akaidiyle, İslâm îmaniyle yuğurulmuş, onunla hal-hamur olmuş, yeni ve ulvî bir terkiptir. Müslüman Türk halkının milliyetini, yâni bu vatana gazâ maksadiyle gelmiş, bu maksadla asırlarca şehid olmuş, vatanda minâreler yükseltmiş, gök kubbeye ezan sesleri salmış bir milletin milliyetini İslâmiyetten ayrı olarak düşünmeğe imkân yoktur." (Banarlı 1964: 24).

Çalışmamızın konusu, Türk-İslam sentezini coşkun bir şekilde anlatan, kendi gök kubbemizde bu sentezin hüküm sürmesini amaçlayan *Süleymaniye'de Bayram Sabahı* şiirinin söz dizimi açısından incelenmesidir. Cümledeki kelime gruplarının yapılarını, görevlerini, kelimelerin ve ögelerin birbiriyle olan ilişkilerini; cümle ve ögelerin oluşumları ile özelliklerini ve cümle çeşitlerini inceleyen dil bilgisi dalına söz dizimi denir. Söz dizimi hem yargılı hem de yargısız anlatım birimlerini inceler (Özkan vd. 2016: 11).

Cümle, çeşitli duyuların, düşüncelere dönüştürüldüğü anlamlı söz birimlerinin bir yargı bildirecek şekilde bazı kurallara bağlı olarak bir araya getirildiği dizidir. Cümlelerin malzemesi kelimeler, harcı ise eklerdir. Anlamlı dil birlikleri olan kelimelerin, kelime gruplarının, çeşitli yardımcı ögelerin ve çekim eklerinin bir düzen içinde belli kurallara göre bir araya gelerek meydana getirdikleri karmaşık dizi cümleyi oluşturur (Zülfikar vd. 2010: 202). Cümle bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm hâlinde ifade eden kelime grubudur. Kelime grupları, *belirtme gruplarıdır*. Cümleler ise *hüküm gruplarıdır*. Bu nedenle cümle en geniş kelime grubudur. Cümlelerin varlığı için asgarî şart çekimli bir fiildir (Ergin 1998: 398).

Cümleler; yapısına göre cümleler, yüklem türüne göre cümleler, yüklem yerine göre cümleler ve anlamına göre cümleler olmak üzere 4 başlıkta incelenir. Farklı tasnifler olsa da yapı bakımından cümleleri basit, birleşik ve sıralı cümleler olmak üzere üç gruba ayırabiliriz. Tek bir yargı bildiren cümleler *basit cümle*dir. Bir temel cümle ve onun anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan bir ya da birkaç yardımcı cümleden oluşan cümlelere *birleşik cümle* denir. Birleşik cümleler, *şartlı birleşik cümle*, *iç içe birleşik cümle* ve *ki'li birleşik cümle* olmak üzere üçe ayrılır. Bazı kaynaklarda içerisinde fiilimsi bulunan cümleler de birleşik cümle olarak kabul edilmektedir; ancak fiilimsi grupları yargı bildirmediği için belirtme grupları içinde yer alırlar. Bunlar kelime grubu oluştururlar ve cümlelerin bir unsuru durumundadırlar. Bu yüzden fiilimsi ve fiilimsi gruplarının bulunduğu cümleler birleşik cümle olarak değerlendirilmemelidir. Her biri ayrı ayrı yargı bildirdiği hâlde aralarındaki anlam ilişkisiyle arka arkaya sıralanmış cümlelere *sıralı cümle* denir. Cümleler virgül, noktalı virgül veya bağlaçlarla birbirine bağlanır. Sıralı cümleler bağımlı sıralı ve bağımsız sıralı cümleler olmak üzere ikiye ayrılır. Yalnız başlarına kullanıldıklarında bir anlam taşıyan, fakat bir ya da daha fazla ögesi ortak olan cümleler *bağımlı sıralı cümleler*dir. Yalnız başlarına kullanıldıklarında bir anlamı olan, anlamca birbirini tamamlayan, ancak ortak ögesi bulunmayan cümleler *bağımsız sıralı cümleler*dir. Cümleler, yüklem türüne göre *fiil cümlesi* ve *isim cümlesi*, yüklem türüne

yerine göre ise *kurallı cümle* ve *devrik cümle* olmak üzere ikiye ayrılır. Cümlelerin anlamına göre de *olumlu cümle*, *olumsuz cümle* ve *soru cümlesi* olmak üzere üç çeşidi vardır.

Ses, yapı ve anlam bakımından bir bütünlük gösteren kelimeler dizisi, bir düşüncenin anlatılmasını sağlar. Eklerin, kelimelerin, kelime gruplarının oluşturdukları *cümle* adı verilen bu yapı, bazı bölümlerden oluşur. Cümlelerin bölümleri ise ögelerdir. Bu ögelerin her biri, diğerlerinden farklı görevler üstlenmişlerdir (Zülfikar vd. 2010: 225). Cümlelerin yapısında bir *yüklem* ile yüklem anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan *özne*, *nesne*, *yer tamlayıcısı* ve *zarf* adı verilen ögeler bulunur. Ögeler cümle içinde zorunlu ve yardımcı öge olarak görev yaparlar.

Kelime grubu, birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir. Tek bir nesneyi ya da hareketi belirtmek için bu gruplar içinde yan yana gelen, birbirine bağlanan kelimeler, iş birliği yaparak birbirine yardım eder, birbirini tamamlar. Kelime grupları genellikle *belirten-belirtilen*, *tamlayan-tamlanan*, *tabi olan-tabii olunan*, *asıl-yardımcı* olmak üzere iki unsurdan oluşur (Ergin 1998: 374-375).

2. İNCELEME

1. Artarak gönlümün aydınlığı her saniyede,

Bir mehabetli sabah oldu Süleymaniye'de.

Cümlelerin Ögeleri:

oldu: yüklem

bir mehabetli sabah: özne

Süleymaniye'de: yer tamlayıcısı

artarak gönlümün aydınlığı her saniyede: zarf tümleci

Kelime Grupları:

bir (s) / mehabetli sabah (i): sıfat tamlaması

mehabetli (s) / sabah (i): sıfat tamlaması

gönlümün aydınlığı (ö) / her saniyede (z) / artarak (y) : zarf-fiil grubu

gönlümün (ty) / aydınlığı (tn): belirtili isim tamlaması

her (s) / saniye (i): sıfat tamlaması

Bir sıfat unsuru ile bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubuna *sıfat tamlaması* denir. Bir sıfat tamlaması, başka bir sıfat tamlamasının kuruluşunda sıfat ya da isim olarak görev yapabilir. Tamlamaların iç içe girdiği bu yapıda unsurlar birbirine karıştırılmamalıdır (Karahana, 2012: 51). Yukarıdaki cümlede geçen "*bir / mehabetli sabah*" sıfat tamlamasında, isim unsuru olan "*mehabetli sabah*" da sıfat tamlamasıdır. "*Bir*" sıfatı "*mehabetli sabah*"ı belirtmekte, "*mehabetli*" sıfatı da "*sabah*"ı nitelemektedir. Bu tamlamanın yapısını "*bir mehabetli / sabah*" biçiminde düşünmek doğru değildir.

"*Ol-*" fiili genellikle yardımcı fiil olarak bir isim unsuruyla birlikte geçişsiz birleşik fiiller oluşturur. Ancak "*ol-*" fiili, bir hareketi karşılamak için "*yetişmek*, *meydana gelmek*, *bulunmak*, *tamamlanmak*" gibi anlamlar yüklenerek asıl fiil olarak da kullanılabilir (Karahana, 1999: 36). Bu cümlede geçen "*bir mehabetli sabah oldu*" yapısında da "*ol-*" fiili asıl fiildir.

Cümle; basit, devrik, olumlu bir fiil cümlesidir.

**2. Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati,
Dokuz asrında bütün halkı, bütün memleketi
Yer yer aksettiriyor mavileşen manzaradan.**

Cümlenin Öğeleri:

aksettiriyor: yüklem

bu bayram saati: özne

bütün halkı: belirtili nesne

bütün memleketi: belirtili nesne

yer yer: zarf tümleci

kendi gök kubbemiz altında: yer tamlayıcısı

dokuz asrında: zarf tümleci

mavileşen manzaradan: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

bu (s) / bayram saati (i): sıfat tamlaması

bayram (ty) / saati (tn): belirtisiz isim tamlaması

kendi gök kubbemiz (ty) / altı (tn): belirtisiz isim tamlaması

kendi (s) / gök kubbemiz (i): sıfat tamlaması

gök (ty) kubbemiz (tn): belirtisiz isim tamlaması

bütün (s) / halk (i): sıfat tamlaması

bütün (s) / memleket (i): sıfat tamlaması

dokuz (s) / as(ı)r (i): sıfat tamlaması

yer (i) / yer (i): tekrar grubu

aks (i) / ettir- (yf): birleşik fiil

mavileşen (s) / manzara (i): sıfat tamlaması

Son hecesinde Türkçede kullanılmayan çift ünsüz olduğu için arasına bir ünlü alarak hece yapısı değişen kelimeler et-, ol-, eyle- fiilleriyle birleştiklerinde asıl şekillerine dönerek (sabr, aks vs.) hem aradaki ünlülerini düşürür hem de kelime sonunda düşürdükleri ünsüzü geri alarak yardımcı fiille birleşik yazılırlar. Bu sıralı cümlenin birincisinde yer alan yüklem (aksettiriyor) de böyle bir birleşik fiilden oluşmuştur.

İyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği başka bir isim unsuruyla kurduğu kelime gruplarına *isim tamlaması* denir. Birinci unsurunda ilgi hâli eki bulunmayan isim tamlamaları *belirtisiz isim tamlaması*, ilgi hâli eki bulunan isim tamlamaları ise *belirtili isim tamlaması*dır. İyelik ekinin bulunduğu tamlayan unsurunda ilgi ekinin gelmemesi az görülen bir durumdur. Bu durumda tamlama belirtisiz gibi görünse de belirli bir anlam taşımaktadır. Özellikle manzum metinlerde vezin gereği ortaya çıkan bu durumu bazı araştırmacılar belirtili tamlama olarak kabul etmektedirler (Timurtaş 1977: 67). Bu şekildeki deyim ve birleşikler hâlinde belirtisiz isim tamlamalarına (*amcam oğlu, başım gözüüm sadakası vs.*), konuşma ve ağızlarda da rastlanmaktadır (Özkan, Sevinçli 2017: 21). Bu cümlede geçen “*kendi gök kubbemiz altı*” tamlaması da böyle bir tamlamadır.

Aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesiyle meydana gelen kelime gruplarına *tekrar grubu* denir. Bir kelimenin arka arkaya iki defa tekrarlanmasıyla yapılan tekrarlara *aynen*

tekrarlar denir (Ergin 1998: 377). Anlamı güçlendirmek, ifade gücünü arttırmak, kavramı zenginleştirmek için kullanılan tekrar grupları bu cümlede de “*yer yer*” kelimesinin tekrarıyla oluşturulmuş ve zarf görevinde kullanılmıştır.

Cümle; basit, devrik, olumlu bir fiil cümlesidir.

3. *Kalkıyor tozlu zaman perdesi her an aradan.*

Kelime Grupları:

kalkıyor: yüklem

tozlu zaman perdesi: özne

her an: zarf tümleci

aradan: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

tozlu (s) / zaman perdesi (i): sıfat tamlaması

zaman (ty) / perdesi (tn): belirtisiz isim tamlaması

her (s) / an (i): sıfat tamlaması

Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan unsur ilgi hâli ekini almaz, tamlanan ise iyelik ekini alır. Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan ve tamlanan unsurları arasında daimî bir ilişki vardır. (Karahan 2012: 44). Tamlamada iki unsur arasına başka bir unsur giremez ve tamlayandan önce gelen sıfat -bazı istisnalar dışında- tamlayana değil, isim tamlamasının tamamına aittir. Bu cümlelerin öznesi bir sıfatla nitelenen belirtisiz isim tamlamasından oluşmaktadır. “*Tozlu*” sıfatı, belirtisiz isim tamlaması olan “*zaman perdesi*”ni nitelemektedir. Böylece özne, sıfat tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması olmak üzere iki kelime grubundan meydana gelmiştir.

Cümle; basit, devrik, olumlu bir fiil cümlesidir.

4. *Gecenin bitmeğe yüz tuttuğu andan beridir,*

Duyulan gökte kanad, yerde ayak sesleridir.

Cümlelerin Öğeleri:

kanad, ayak sesleridir: yüklem

gökte, yerde duyulan: özne

gecenin bitmeğe yüz tuttuğu andan beridir: zarf tümleci

Kelime Grupları:

kanad (ty), ayak (ty) / sesleri (tn): belirtisiz isim tamlaması

gökte (yt), yerde (yt) / duyulan (y): sıfat-fiil grubu

gecenin bitmeğe yüz tuttuğu andan (i) / beri (e): edat grubu

gecenin bitmeğe yüz tuttuğu (s) / an (i): sıfat tamlaması

gecenin (ty) / bitmeğe yüz tuttuğu (tn): belirtili isim tamlaması

bitmeğe (i) / yüz tut- (f): birleşik fiil

yüz (i) / tut- (f): birleşik fiil

Cümlelerin yüklemi belirtisiz isim tamlamasından oluşan bir isim cümlesidir. Bu isim tamlamasının “*kanad*” ve “*ayak*” olmak üzere iki tamlayanı vardır.

Bir sıfat-fiil ile bu sıfat fiile bağlı tamlayıcı ya da tamlayıcılardan kurulan kelime

gruplarına *sıfat-fiil grubu* denir. Sıfat-fiiller, isim soylu sözcükler olduklarından cümle içinde isim görevi görürler ve isim çekim eklerini alabilirler. Belirtili isim tamlamalarında tamlanan sıfat-fiil veya sıfat-fiil grubu olabilir (Özkan vd. 2016: 55). Tamlanan unsuru sıfat-fiil veya sıfat-fiil grubu olan isim tamlamalarında tamlayan unsur çoğu zaman ilgi hâli ekini taşır (Karahan 2012: 46). Bu cümledeki “*gecenin bitmeğe yüz tuttuğu*” isim tamlaması da tamlayanı ilgi ekini almış, tamlanan unsuru birleşik fiil olan bir belirtili isim tamlamasıdır.

Belirtili isim tamlamasının tamlanan unsuru, **isim-fiil+fiil** yapısıyla oluşturulmuş bir birleşik fiildir. Türkiye Türkçesinde isim-fiillerle de birleşik fiiller yapılır. Böyle yapılarda birleşik fiilin isim unsuru isim-fiil eklerini almış bir fiildir. *-mAk iste-*, *-mAyA başla-*, *-mAyA giriş-*, *-mAyA dal-* (Özkan 2016: 84) şekillerinde kullanılan bu tür birleşik fiiller arasına *-mAğA/-mAyA yüz tut-* ifadesi de alınabilir. Bu birleşik fiillerde asıl unsur isim-fiil ekini almış fiildir. *-mAk/-mAğA/-mAyA+fiil* yapısı ise yardımcı unsurdur.

Edat grubu bir isim unsuruyla bir çekim edatının meydana getirdiği kelime grubudur (Ergin 1998: 392). Grubun edat unsuru tek kelimedenden oluşur. İsim unsuru ise tek kelimedenden oluşabileceği gibi isim yerine kullanılan bir kelime grubu da olabilir. Bu cümlede zarf görevi yapan “*gecenin bitmeğe yüz tuttuğu andan beri*” edat grubunun isim unsuru da bir sıfat tamlamasıdır.

Cümle; basit, kurallı, olumlu bir isim cümlesidir.

5. Bir geliş var!..

Cümlenin Öğeleri:

var: yüklem

bir geliş: özne

Kelime Grupları:

bir (s) geliş (i): sıfat tamlaması

Cümle; basit, kurallı, olumlu bir isim cümlesidir.

6. Ne mübarek, ne garib âlem bu!..

Cümlenin Öğeleri:

ne mübarek, ne garib âlem: yüklem

bu: özne

Kelime Grupları:

ne mübarek (s), ne garib (s) / âlem (i): sıfat tamlaması

ne (s) / mübarek (i): sıfat tamlaması

ne (s) / garib (i): sıfat tamlaması

Sıfat ve zarfların anlamını miktar ya da derece bakımından tamamlayan zarflarla oluşturulan kelime grupları da sıfat tamlamasıdır (Özkan vd. 2016: 63-64). Bu cümlede geçen, “*ne mübarek, ne garib / âlem*” yapısında olduğu gibi ismi niteleyen aynı türden birden fazla sıfat unsuru bulunabilir.

Cümle; basit, devrik, olumlu bir isim cümlesidir.

7. Hava boydan boya binlerce hayaletle dolu.

Cümlenin Öğeleri:

dolu(dur): yüklem

hava: özne

boydan boya: zarf tümleci

binlerce hayaletle: zarf tümleci

Kelime Grupları:

boydan (i) / boya (i): kısaltma grubu

binlerce (s) / hayalet (i): sıfat tamlaması

Çeşitli kelime grupları ve cümlelerden yıpranma veya kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan, her iki öge arasındaki bağlantının hâl ekleri ya da iyelik ekleriyle kurulduğu kelime gruplarına *kısaltma grubu* denir (Özkan 2004a: 127). Cümlede geçen "*boydan boya*" kısaltma grubudur. Bu kısaltma grubu birinci isim unsurunun uzaklaşma eki almasından dolayı uzaklaşma grubuna benzemektedir. Ancak yükleme, yönelme, bulunma ve uzaklaşma gruplarında ikinci isim unsuru genellikle çekim eki almaz. Bu kelime grubunda ise ikinci isim yönelme hâli eki almıştır. Bu yüzden "*boydan boya*" uzaklaşma grubu değildir. Yönelme, bulunma, uzaklaşma, yükleme, vasita, isnat ve ilgi gruplarına doğrudan dâhil olmayan ve belirli bir kurala bağlı olmadan oluşturulan kısaltma gruplarına *kısaltmış (klişeleşmiş) yapılar* denir (Özkan 2004a: 140). "*Boydan boya*" da kısaltmış bir yapıdır.

Cümle; basit, kurallı, olumlu bir isim cümlesidir.

8. Her ufuktan bu geliş eski seferlerdendir;

O seferlere açılmış nice yerlerdendir.

Cümlelerin Öğeleri:

1. cümle:

eski seferlerdendir: yüklem

her ufuktan bu geliş: özne

2. cümle:

o seferlere açılmış nice yerlerdendir: yüklem

(o: her ufuktan bu geliş): özne

Kelime Grupları:

eski (s) / seferler (i): sıfat tamlaması

her ufuktan (s) / bu geliş (i): sıfat tamlaması

bu (s) / geliş (i): sıfat tamlaması

her (s) / ufuk (i): sıfat tamlaması

o seferlere açılmış (s) / nice yerler (i): sıfat tamlaması

o seferlere (z) / açılmış (y): sıfat-fiil grubu

o (s) / seferler (i): sıfat tamlaması

nice (s) / yerler (i): sıfat tamlaması

Özneleri ortak iki cümle vardır. Her iki cümlelerin yüklemi de birer sıfat tamlamasıdır. Sıfat tamlamalarında, sıfat unsuru, isim unsurunu nitelemek ya da belirtmek için kullanılır. Sıfat tamlayan-yardımcı, isim tamlanan-asıl unsurdur. Sıfat tamlamaları eksiz birleşmedir. Her iki unsur da gruplaşmayı sağlayan bir ek almaz. Sıfat tamlamalarında unsurlar birer kelimedenden ya da kelime grubundan oluşabilir. Tamlayanı sıfat-fiil veya sıfat-fiil grubu olan sıfat tamlamalarında, bu cümlede olduğu gibi nesne, hareket niteliği ile tamamlanır.

Cümle; bağımlı sıralı, kurallı, olumlu isim cümlesidir.

9. *Bu sükûnette karıştıkça karanlıkla ışık,
Yürüyor, durmadan, insan ve hayalet karışık;
Kimi gökten, kimi yerden üşüşüp her kapıya,
Giriyor, birbiri ardınca, ilahi yapıya.*

Cümlelerin Öğeleri:

1. cümle:

yürüyor: yüklem

insan ve hayalet: özne

durmadan: zarf tümleci

karışık: zarf tümleci

karanlıkla ışık bu sükûnette karıştıkça: zarf tümleci

2. cümle:

giriyor: yüklem

(*o: insan ve hayalet*): özne

ilahi yapıya: yer tamlayıcısı

birbiri ardınca: zarf tümleci

kimi gökten, kimi yerden her kapıya üşüşüp: zarf tümleci

Kelime Grupları:

insan (i) / ve (b) / hayalet (i): bağlama grubu

karanlıkla ışık (ö) / bu sükûnette (yt) / karıştıkça (y): zarf-fiil grubu

bu (s) / sükûnet (i): sıfat tamlaması

karanlık (i) / ile (b) / ışık (i): bağlama grubu

birbiri (i) / ardınca (e): edat grubu

bir(i) (i) / biri (i): kısaltılmış/klişeleşmiş yapı

ilahi (s) / yapı (i): sıfat tamlaması

kimi (ö) / gökten (yt), / kimi (ö) / yerden (yt) / her kapıya (yt) / üşüşüp (y): zarf-fiil grubu

her (s) / kapı (i): sıfat tamlaması

Yukarıdaki iki beyit, özneleri ortak olan bağımlı sıralı bir cümledir. Birinci cümlede, cümlelerin öznesi ve zarf-fiil grubunun öznesi bağlama grubundan oluşmaktadır. İki ya da daha fazla isim unsurunun bağlaçlarla birbirine bağlanması neticesinde meydana gelen kelime grubuna *bağlama grubu* denir. Bağlama grubu genellikle **isim+bağlaç+isim** yapısıyla oluşturulur. “İle” bağlacının eklenmiş şekli olan *-(y)lA*, yukarıdaki cümlede olduğu gibi isim unsurlarını bağlamak için kullanılabilir.

Bir zarf-fiil ile ona bağlı öğelerin oluşturduğu kelime gruplarına *zarf-fiil grubu* denir. Yardımcı unsurlar, grubun ana unsuru olan zarf-fiili anlam bakımından niteler, açıklar veya tamamlar. Yüklem olan zarf-fiil yargı bildirmez. Bu cümledeki zarf-fiil grubunun yardımcı ögesi, sıfat tamlamasından oluşan bir yer tamlayıcısıdır.

Edat grupları, söz diziminde sıfat, zarf ve isim olarak görev yapabilirler (Karahan 2012: 64). *Alt, art, üst, ön, yan, ara, sağ, sol, iç, dış, kıyı, öte* gibi sözcükler belirtisiz isim tamlaması kalıbı kuracak biçimde kullanıldıklarında bazen edat grubu oluştururlar. Böylece bu sözcükler geçici olarak edat görevinde kullanılmış olurlar (Korkmaz 2003: 1085). Bu cümlede geçen “*birbiri*

ardınca” edat grubu da bu şekilde oluşmuş ve cümlede zarf göreviyle kullanılmıştır.

Doğrudan doğruya Kısaltma Grupları'na dâhil olmayıp belirli kurallara bağlı olmaksızın ortaya çıkan kısaltma gruplarına *Kısaltmış/Klişeleşmiş Yapılar* adı verilmektedir. Böyle yapılar çeşitli kelime gruplarının ve cümlelerin yıpranarak kısaltması sonucunda ortaya çıkmaktadırlar. Bunlarda genellikle bir tekrar yapısı söz konusudur (Özkan vd. 2016: 122) lakin bir tekrar grubu olarak değerlendirmek doğru değildir. Bu cümlede ve şiirin başka cümlelerinde geçen *birbiri* kelime grubu da böyle bir özelliklik göstermektedir.

Türkçede sıfat tamlaması yapan unsurlardan biri de *nispet i'si*'dir. Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin sonuna *nispet i'si* getirilerek bu kelimeler sıfat yapılıdır. Osmanlı Türkçesi döneminde sık kullanılan *nispet i'si* ile yapılmış sıfatlardan birçoğu günümüzde de aynen kullanılmaktadır (Zülfikar 2017: 25). Yukarıdaki cümlede geçen *“ilahi yapı”* sıfat tamlamasının sıfat unsuru olan *“ilahi”* kelimesinin sonundaki *“i”* de *nispet i'si*dir.

Cümle; bağımlı sıralı, devrik, olumlu bir fiil cümlesidir.

10. Tanrı'nın mabedi her bir tarafından doluyor,

Bu saatlerde Süleymaniye tarih oluyor.

Cümlelerin Öğeleri:

1. cümle:

doluyor: yüklem

Tanrı'nın mabedi: özne

her bir tarafından: yer tamlayıcısı

2. cümle:

tarih oluyor: yüklem

Süleymaniye: özne

bu saatlerde: zarf tümleci

Kelime Grupları:

Tanrı'nın (ty) / mabedi (tn): belirtili isim tamlaması

her bir (s) / taraf (i): sıfat tamlaması

her (s) / bir (i): sıfat tamlaması

tarih (i) / ol- (yf): birleşik fiil

bu (s) / saatler (i): sıfat tamlaması

İsimlerle kurulan birleşik fiillerde yardımcı fiilin görevi isimleri fiil durumuna getirmektir. Bu sıralı cümlelerin ikincisinde birleşik fiil cümlelerin yüklemi durumunda olup, **isim+yardımcı fiil** yapısıyla oluşturulmuştur. *“Ol-”* yardımcı fiili bu cümlede olduğu gibi geçişsiz fiiller yapar (Özkan vd. 2016: 77).

Cümle; bağımsız sıralı, kurallı, olumlu bir fiil cümlesidir.

11. Ordu milletlerin en çok döğüşen, en sarpy

Adamış sevdığı Allah'na bir böyle yapı.

Cümlelerin Öğeleri:

adamış: yüklem

ordu milletlerin en çok döğüşen, en sarpy: özne

bir böyle yapı: belirtisiz nesne

sevdiği Allah'ına: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

ordu milletlerin (ty) / en çok döğüşen(i) (tn) / en sarpi (tn): belirtili isim tamlaması

ordu (s) / millet (i): sıfat tamlaması

en çok (z) / döğüşen (y): sıfat-fiil grubu

en (s) / çok (i): sıfat tamlaması

en (s) / sarpi (i): sıfat tamlaması¹

sevdiği (s) / Allah (i): sıfat tamlaması

bir (s) / böyle yapı (i): sıfat tamlaması

böyle (s) / yapı (i): sıfat tamlaması

Belirtili isim tamlamasında, tamlamanın unsurları arasına başka unsurlar girebilir. İsim tamlamasının tamlayan ve tamlanan unsurları kelime grubu da olabilir. Bu cümlede geçen “*Ordu milletlerin en çok döğüşen, en sarpi*” belirtili isim tamlamasının hem tamlayan unsuru hem de tamlanan unsurları sıfat tamlamasından oluşan kelime gruplarıdır. Tamlamanın birinci tamlananı “*döğüşen*” sıfat-fiildir ve vezin gereği iyelik eki almamıştır. Belirtili isim tamlamalarındaki tamlanan unsurun alması gereken iyelik ekinin düşmesi de kısalma olarak kabul edilebilir. Diğer kısaltma gruplarında bir kelimenin düşmesi söz konusu iken “*milletlerin döğüşen(i)*” gibi kelime gruplarında ise iyelik ekinin düşmesine bağlı bir kısaltmadan bahsedilebilir (Özkan 2004a: 138). Bazı kaynaklarda iki isim unsurunun hiçbir çekim eki almadan yan yana gelmesiyle de isim tamlaması yapılabileceği belirtilmekte ve bu yapılar *takisiz isim tamlaması* denilmektedir. Tamlananın *neden* yapıldığını veya *neye benzediğini* belirten bu yapılarda birinci kelime, yani tamlayan, isimden ziyade sıfat görevinde olup, tamlananı nitelendirmektedir. Bu nedenle bu yapıları, isim tamlaması değil sıfat tamlaması olarak değerlendirmek daha doğrudur (Özkan vd. 2016: 54). Yukarıdaki beyitte geçen “*ordu millet*” yapısı da böyledir. “*Ordu*” kelimesi “*millet*” isminin sıfatı durumundadır. Buradaki “*ordu milletler*” sıfat tamlaması, ilgi hâli ekini alarak belirtili isim tamlamasının tamlayanı olmuştur.

Cümle; basit, devrik, olumlu bir fiil cümlesidir.

12. En güzel mabedi olsun diye en son dinin

Budur öz şekli hayal ettiği mimarinin.

(Mimarinin en son dinin en güzel mabedi olsun diye hayal ettiği öz şekli budur.)

Cümlelerin Öğeleri:

budur: yüklem

mimarinin en son dinin en güzel mabedi olsun diye hayal ettiği öz şekli: özne

Kelime Grupları:

mimarinin (ty) / en son dinin en güzel mabedi olsun diye hayal ettiği öz şekli (tn): belirtili isim tamlaması

en son dinin en güzel mabedi olsun diye hayal ettiği (s) / öz şekil (i): sıfat tamlaması

en son dinin en güzel mabedi olsun diye (z) / hayal ettiğ(i) (y): sıfat-fiil grubu

en son dinin en güzel mabedi olsun (i) / diye (e): edat grubu

en son dinin en güzel mabedi (i) / ol- (yf): birleşik fiil

¹ Sıfat ve zarfların anlamını miktar ve derece bakımından tamamlayan sözcükler için 6. cümleye bakınız.

en son dinin (ty) / en güzel mabedi (tn): belirtili isim tamlaması

en son (s) / din (i): sıfat tamlaması

en (s) / son (i): sıfat tamlaması

en güzel (s) / mabed(i): sıfat tamlaması

en (s) / güzel (i): sıfat tamlaması

hayal (i) / et- (yf): birleşik fiil

öz (s) / şekil (i): sıfat tamlaması

Belirtili isim tamlamasının unsurları yer değiştirebilir. Bu, özellikle manzum metinlerde çokça karşılaşılan bir durumdur. Unsurların arasına grupta ilgisi olan kelime veya kelime grupları da girebilir. Cümlelerin öznesini oluşturan belirtili isim tamlamasında bu hususlar görülmektedir. Bir cümlelerin, herhangi bir görevle başka bir cümlelerin içinde kullanılmasıyla oluşan cümlelere *iç içe birleşik cümle* denir. İç içe birleşik cümlelerde cümlelerin bir unsuru olan yardımcı cümleye *iç cümle* denir (Özkan vd. 2016: 133). Bu tür cümlelerde temel cümlelerin yüklemi çoğunlukla çekimli bir fiil olur (Aktan 2016: 126). İç cümle kimi zaman bazı kelime gruplarının bir parçası olabilir (Özkan vd. 2016: 135). Yukarıda verilen cümle de iç içe birleşik cümledir. Cümlelerin iç cümlesi "*en son dinin en güzel mabedi olsun*" çekimli bir fiil cümlesiyken, temel cümle genel temayülün aksine isim cümlesidir. İç cümle edat grubunun isim unsurunu oluşturmuştur.

Cümle; iç içe birleşik, devrik, olumlu bir isim cümlesidir.

13. Görebilsin diye sonsuzluğu her yerden iyi,

Seçmiş İstanbul'un ufkunda bu kudsî tepeyi.

Cümlelerin Öğeleri:

seçmiş: yüklem

(o: ordu milletlerin en çok döğüşen, en sarıp): özne

bu kudsî tepeyi: belirtili nesne

İstanbul'un ufkunda: yer tamlayıcısı

sonsuzluğu her yerden iyi görebilsin diye: zarf tümleci

Kelime Grupları:

bu (s) / kudsî tepe (i): sıfat tamlaması

kudsî (s) / tepe (i): sıfat tamlaması

İstanbul'un (ty) / ufku (tn): belirtili isim tamlaması

sonsuzluğu her yerden iyi görebilsin (i) / diye (e): edat grubu

sonsuzluğu (bln) / her yerden (yt) / iyi (z) / görebilsin (y): iç cümle

her (s) / yer (i): sıfat tamlaması

göre (f) / bil- (yf): birleşik fiil

Birleşik fiil oluşturan yapılardan biri de **fiil+zarf fiil+yardımcı fiil** yapısıdır. Bu şekilde kurulan birleşik fiillerde asıl fiil "-A, -I, -U, -Ip, -Up" zarf-fiil eklerinden birini alır. Zarf-fiil ekinin üzerine "bil-, ver-, gel-, gör-, kal-, dur-, yaz-, koy-" yardımcı fiillerinden biri getirilerek *tasvir fiilleri* de denilen birleşik fiiller oluşturulur. Tasvir fiilleri *yeterlilik, tezlik, süreklilik* ve *yaklaşma* olmak üzere dörde ayrılır. Yukarıdaki cümlede *bil-* yardımcı fiilinin kullanılmasıyla oluşturulmuş **gör-e bil- yeterlilik** fiili kullanılmıştır. "Görebil-" fiili aynı zamanda yan cümlelerin

yüklemidir. Bu nedenle cümle içi içe birleşik cümledir.

“Kudsi tepe” sıfat tamlamasının sıfat unsuru olan “kudsi” kelimesinin sonundaki “i” nispet i’sidir.

Cümle; iç içe birleşik, devrik, olumlu bir fiil cümlesidir.

14. Taşımış harcını gazileri, serdarıyla,

Taşı yenmiş nice bin işçisi, mimarıyla.

Cümlenin Öğeleri:

1. cümle:

taşımış: yüklem

gazileri: özne

harcını: belirtili nesne

serdarıyla: zarf tümleci

2. cümle:

yenmiş: yüklem

nice bin işçisi: özne

taşı: belirtili nesne

mimarıyla: zarf tümleci

nice bin (s) / işçi (i): sıfat tamlaması

nice (s) bin (i): sıfat tamlaması

Cümle; bağımsız sıralı, devrik, olumlu bir fiil cümlesidir.

15. Hür ve engin vatanın hem gece, hem gündüzüne,

Uhrevi bir kapı açmış buradan gökyüzüne,

Ta ki geçsin ezelî rahmete ruh orduları.

Cümlenin Öğeleri:

1. cümle (ana cümle):

açmış: yüklem

uhrevi bir kapı : belirtisiz nesne

(o): özne

hür ve engin vatanın hem gece, hem gündüzüne: yer tamlayıcısı

buradan: yer tamlayıcısı

gökyüzüne: yer tamlayıcısı

2. cümle (yardımcı cümle)

geçsin: yüklem

ruh orduları: özne

ezelî rahmete: yer tamlayıcısı

ta ki: cümle dışı öge

Kelime Grupları:

uhrevi (s) / bir kapı (i): sıfat tamlaması

bir (s) / kapı (i): sıfat tamlaması

hür ve engin vatanın (ty) / hem gece, hem gündüzü (tn): belirtili isim tamlaması

hür ve engin (s) / vatan (i): sıfat tamlaması

hür (i) / ve (b) / engin (i): bağlama grubu

hem (b) / gece (i) / hem (b) / gündüz (i): bağlama grubu

ruh (ty) / orduları (tn): belirtisiz isim tamlaması

ezelî (s) / rahmet (i): sıfat tamlaması

Bu cümle *ki* bağlacıyla birbirine bağlanmış bir birleşik cümledir. *Ki'li Birleşik cümlelerde* ana cümle başta, yardımcı cümle sonda bulunur. Böyle cümlelerde ana ve yardımcı cümleler ayrı ayrı yargı bildirirler. Yardımcı cümle ana cümlelerin genellikle nesnesi veya zarfıdır (Özkan vd. 2016: 136). Yukarıdaki cümlede yardımcı cümle ana cümlelerin zarfı durumundadır.

Karşılaştırma bildiren bağlaçlarla da bağlama grubu oluşturulabilir. Bu cümledeki "*hem... hem...*" karşılaştırma bağlacı, yer tamlayıcısı görevindeki belirtili isim tamlamasının tamlanan unsurlarını birbirine bağlamak için kullanılmıştır.

Cümlelerin herhangi bir yerinde olan, kuruluşuna doğrudan katılmayan, şekil olarak yüklemle bağlanmayan, fakat cümlelerin anlamına dolaylı olarak katkı sağlayan öğelere *cümle dışı öğeler* veya *cümle dışı unsurlar* denir. Cümle dışı öğeler, özne, nesne, yer tamlayıcısı ya da zarf gibi yüklem tamamlayıcısı değildirler. Bu öğeler, açıklama, pekiştirme vb. işlevlerle cümleye yardım eder ve cümleleri çeşitli anlam ilişkileri çerçevesinde birbirine bağlarlar. Bazı bağlaçlar, ünlemler, ünlem grupları, ara sözler, açıklayıcı cümleler cümle dışı öge olarak kabul edilir. Bu cümlede geçen "*ta ki*" cümle dışı ögedir.

Cümle; Ki'li birleşik, devrik, olumlu bir fil cümlesidir.

16. Bir neferdir bu zafer mabedinin mimarı.

Cümlelerin Öğeleri:

bir neferdir: yüklem

bu zafer mabedinin mimarı: özne

Kelime Grupları:

bir (s) / nefer (i): sıfat tamlaması

bu zafer mabedinin (ty) / mimarı (tn): belirtili isim tamlaması

bu (s) / zafer mabedi (i): sıfat tamlaması

zafer (ty) / mabedi (tn): belirtisiz isim tamlaması

Bir isim tamlaması, bazen bir başka isim tamlamasının tamlayanı ya da tamlananı olabilir. Bu tamlamalar bazı kaynaklarda birbirini takip eden zincirleme bir tamlama olarak kabul edilse de tamlayan ve tamlanan olmak üzere iki unsurdan meydana geldiğinden ve tamlayan unsur ilgi hâli eki aldığından aslında belirtili isim tamlamasıdır. Yukarıdaki cümlede geçen "*zafer mabedinin mimarı*" isim tamlamasının tamlayan unsuru olan "*zafer mabedi*" belirtisiz isim tamlamasından oluşmaktadır. "*Zafer mabedi*", ilgi hâli ekini alarak belirtili isim tamlamasının tamlayan unsuru olmuştur.

Cümle; basit, devrik, olumlu bir isim cümlesidir.

17. Ulu mabed! Seni ancak bu sabah anlıyorum.**Cümlenin Öğeleri:***anlıyorum*: yüklem*(ben)*: özne*seni*: belirtili nesne*ancak*: zarf tümleci*bu sabah*: zarf tümleci*ulu mabed*: cümle dışı öge**Kelime Grupları:***bu (s) / sabah (i)*: sıfat tamlaması*ulu (s) / mabed (i)*: sıfat tamlaması*Cümle; basit, kurallı, olumlu bir fiil cümlesidir.***18. Ben de bir vârisin olmakla bugün mağrurum.****Cümlenin Öğeleri:***mağrurum*: yüklem*ben de*: özne*bugün*: zarf tümleci*bir vârisin olmakla*: zarf tümleci**Kelime Grupları:***bir vârisin (i) / ol- (yf)*: birleşik fiil*bir (s) / vâris (i)*: sıfat tamlaması

İsimlerle kurulan birleşik fiillerde isim unsuru çekim eki alabilir. Bu cümlede geçen “vârisin olmak” birleşik fiilinin isim unsuru ikinci teklik şahıs iyelik ekini (–(I)n / –(U)n) almıştır. Bu birleşik fiil aynı zamanda –mAk isim-fiil ekini alarak cümle içinde isim göreviyle kullanılmıştır.

*Cümle; basit, kurallı, olumlu bir isim cümlesidir.***19. Bir zaman hendeseden abide zannettimdi.****Cümlenin Öğeleri:***zannettimdi*: yüklem*(ben)*: özne*hendeseden abide*: belirtisiz nesne*bir zaman*: zarf tümleci**Kelime Grupları:***zann (i) / et- (yf)*: birleşik fiil*hendeseden (s) abide (i)*: sıfat tamlaması*bir (s) / zaman (i)*: sıfat tamlaması

Sıfat tamlamalarında sıfat unsuru çekim eklerini alamaz. Fakat bazı hâl eklerini alan kalıplaşmış kelimeler sıfat göreviyle kullanılabilir (Özkan vd. 2016: 62). Bu cümlede geçen “hendeseden abide” kelime grubu da böyle bir sıfat tamlamasıdır. “Hendese” kelimesi –dAn ayrılma hâli ekini alarak sıfat görevinde kullanılmıştır.

Türkçede tek ünsüzlü olarak kullanılan yabancı kökenli kelimeler (*zann* > *zan*, *redd* > *red*, *hiss* > *his* vs.) *et-*, *ol-*, *eyle-* yardımcı fiilleriyle birleştiklerinde asli şekillerine dönerek kelime sonunda düşürdükleri ünsüzü geri alarak yardımcı fiillerle birleşik yazılırlar. Bu cümlelerin yüklemi “*zannettim*” de böyle bir birleşik fiildir.

Cümle; basit, kurallı, olumlu bir fiil cümlesidir.

**20. Kubben altında bu cumhura bakarken şimdi,
Senelerden beri rüyada görüp özlediğim
Cedlerin mağfiret iklimine girmiş gibiyim.**

Cümlelerin Öğeleri:

senelerden beri rüyada görüp özlediğim cedlerin mağfiret iklimine girmiş gibiyim: yüklem

(*ben*): özne

kubben altında bu cumhura bakarken şimdi: zarf tümleci

Kelime Grupları:

senelerden beri rüyada görüp özlediğim cedlerin mağfiret iklimine girmiş (i) / gibi (e): edat grubu

senelerden beri rüyada görüp özlediğim cedlerin mağfiret iklimine (yt) / girmiş (y): sıfat-fiil grubu

senelerden beri rüyada görüp özlediğim cedlerin (ty) / mağfiret iklimi (tn): belirtili isim tamlaması

senelerden beri rüyada görüp özlediğim (s) / cedler (i): sıfat tamlaması

senelerden beri (z) / rüyada görüp (z) / özledik(im) (y): sıfat-fiil grubu

senelerden (i) / beri (e): edat grubu

rüyada (yt) / görüp (y): zarf-fiil grubu

mağfiret (ty) / iklimi (tn): belirtisiz isim tamlaması

şimdi (z) / kubben altında (yt) / bu cumhura (yt) / bakarken (y): zarf-fiil grubu

kubben (ty) / altı (tn): belirtisiz isim tamlaması

bu (s) / cumhur (i): sıfat tamlaması

Cümlelerin yüklemi bir edat grubundan oluşmaktadır. Yüklem ayrı ayrı ele alındığında bünyesinde iki edat grubu, iki sıfat-fiil grubu, bir belirtili isim tamlaması, bir belirtisiz isim tamlaması, bir zarf-fiil grubu, bir de sıfat tamlaması olmak üzere 8 farklı kelime grubunu barındırmaktadır. Cümlede geçen “*cedlerin mağfiret iklimi*” belirtili isim tamlamasının tamlanan unsuru “*mağfiret iklimi*” belirtisiz isim tamlamasından oluşmaktadır. Cümlede ikisi sıfat-fiil grubu, ikisi de zarf-fiil grubu olmak üzere 4 fiilimsi grubu bulunmaktadır.

Manzum eserlerde zaman zaman vezin gereği bazı eklerin düşürüldüğü görülür. Yukarıdaki cümlede de *kubben altı* isim tamlamasında ilgi hâli eki vezin gereği düşürülmüştür.

Cümle; basit, kurallı, olumlu bir isim cümlesidir.

**21. Dili bir, gönlü bir, imamı bir insan yığımı
Görüyor varlığının bir yere toplandığını.**

Cümlelerin Öğeleri:

görüyor: yüklem

dili bir, gönlü bir, imamı bir insan yığımı: özne

varlığının bir yere toplandığını: belirtili nesne

Kelime Grupları:

dili bir,(s) / gönlü bir, (s) / imanı bir (s) / insan yığını (i): sıfat tamlaması

dili (i) / bir (i): isnat grubu

gönlü (i) / bir (i): isnat grubu

imanı (i) / bir (i): isnat grubu

insan (ty) / yığını (tn): belirtisiz isim tamlaması

varlığının (ty) / bir yere toplandığı (tn): belirtili isim tamlaması

bir yere (yt) / toplandık (y): sıfat-fiil grubu

bir (s) / yer (i): sıfat tamlaması

Kısaltma grupları çeşitli yapılarla oluşturulabilirler. Bu yapılardan biri de isnat grubudur. Isnat grubunun oluşumunda bir kısalmanın olmasından dolayı *yönelme, bulunma, uzaklaşma, belirtme* ve *vasita* gruplarıyla birlikte kısaltma grupları içinde gösterilmesi uygun olur (Özkan 2001b: 15). Biri diğerine isnat edilen iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime gruplarına *isnat grubu* denir. Isnat grupları genellikle sıfat-fiil eklerinin kısaltması gibidir. Isnat gruplarının arkasında söylenmemiş, düşmüş bir “olan” veya “olarak” kelimesi var gibidir (Ergin 1998: 392-393). Hâl ekleri aslında ismi fiile bağlayan ekler olduklarından bunların buldukları yerde bir fiil ya da fiil ifadesi bulunur (Özkan vd. 2016: 109). Isnat grupları, unsurlarında çekim eki bulunmayan veya sadece birinci unsurunda iyelik eki bulunan kısaltma gruplarıdır (Karahan, 2012: 80). Isnat grubu, birinci unsurun ek alıp almamasına göre kendi içinde “iyelikli isnat grubu” ve “iyeliksiz isnat grubu” şeklinde gruplandırılabilir. Kısaltma grubu, kendine has yapısı olan bir kelime grubudur. Bu kelime grubunda kurucu ögeler anlam yükünü eşit olarak paylaşır. Yani asıl ve yardımcı öge diye ayrılmaz (Özkan vd. 2016: 109, 112). Isnat gruplarında vurgu ikinci unsur üzerindedir. Isnat grupları cümlede sıfat, zarf ya da isim göreviyle kullanılabilirler. Yukarıdaki cümlede geçen “*Dili bir*”, “*gönlü bir*”, “*imanı bir*” yapıları da “*insan yığını*” belirtisiz isim tamlamasını niteleyen, sıfat görevli birer isnat grubudur. “*İnsan yığını*” belirtisiz isim tamlaması, birinci unsuru iyelik eki almış üç isnat grubu tarafından nitelenmektedir.

Belirtili isim tamlamalarının tamlanan unsuru sıfat-fiil veya sıfat-fiil grubu olabilir.² Bu cümlede geçen “*varlığının bir yere toplandığını*” belirtili isim tamlamasının tamlanan unsuru da sıfat-fiil grubundan oluşmaktadır.

Cümle; basit, devrik, olumlu bir fiil cümlesidir.

22. Büyük Allah’ı anarken bir ağızdan herkes

Nice bin dalgalı Tekbir oluyor tek bir ses;

Yükselen bir nakaratın büyüyen velvelesi.

Cümlenin Ögeleri:

nice bin dalgalı Tekbir oluyor: yüklem

tek bir ses: özne

büyük Allah’ı anarken bir ağızdan herkes: zarf tümleci

yükselen bir nakaratın büyüyen velvelesi: özne (açıklayıcı özne)

² Ayrıntılı bilgi için 4. cümleye bakınız.

Kelime Grupları:

herkes (ö) / bir ağızdan (z) / büyük Allah'ı (bln) / anarken (y): zarf-fiil grubu

büyük (s) / Allah (i): sıfat tamlaması

bir (s) / ağız (i): sıfat tamlaması

nice bin dalgalı (s) / Tekbir (i): sıfat tamlaması

nice bin (s) / dalgalı (i): sıfat tamlaması

nice (s) / bin (i): sıfat tamlaması

tek bir (s) / ses (i): sıfat tamlaması

tek (i) / bir (i): tekrar grubu

yükselen bir nakaratın (ty) / büyüyen velvelesi (tn): belirtili isim tamlaması

yükselen (s) / bir nakarat (i): sıfat tamlaması

bir (s) / nakarat (i): sıfat tamlaması

büyüyen (s) / velvele (i): sıfat tamlaması

Sıfat tamlamaları, cümle içerisinde isim, sıfat ve zarf olarak görev yapabilirler. Yukarıdaki cümlede geçen "bir ağız" sıfat tamlaması da zarf göreviyle kullanılmıştır. "Bir ağız" sıfat tamlaması –dAn ayrılma hâli ekini alarak zarf-fiil grubu olan yan cümlenin zarfı olmuştur.

Aynı anlama gelen ya da çok yakın anlamlı iki ayrı kelimenin oluşturduğu tekrar grubuna eş ve yakın anlamlı tekrarlar denir (Özkan ve Sevinçli 2017: 46). Bu cümlede kullanılan "tek bir" kelime grubu da bu türden bir tekrar grubudur.

Öznenin açıklayıcısı durumunda olan "yükselen bir nakaratın büyüyen velvelesi" belirtili isim tamlamasının hem tamlayan unsuru hem de tamlanan unsuru birer sıfat-fiille nitelenen sıfat tamlamasıdır.

Cümle; basit, devrik, olumlu bir fiil cümlesidir.

23. Nice tuğlarla karışmış nice bin at yelesi.**Cümlenin Öğeleri:**

karışmış: yüklem

nice bin at yelesi: özne

nice tuğlarla: zarf tümleci

Kelime Grupları:

nice bin (s) / at yelesi (i): sıfat tamlaması

nice (s) / bin (i) : sıfat tamlaması

at (ty) / yelesi (tn): belirtisiz isim tamlaması

nice (s) / tuğlar (i): sıfat tamlaması

Cümle; basit, devrik, olumlu bir fiil cümlesidir.

24. Gördüm ön safta oturmuş nefer esvaplı biri,

Dinliyor vecd ile tekrar alınan Tekbir'i.

Cümlenin Öğeleri:**1. cümle:**

gördüm: yüklem

(ben): özne

2. cümle:

dinliyor: yüklem

ön safta oturmuş nefer esvaplı biri: özne

vecd ile: zarf

tekrar alınan Tekbir'i: belirtili nesne

Kelime Grupları:

ön safta oturmuş (s) / nefer esvaplı biri (i): sıfat tamlaması

ön safta (yt) / oturmuş (y): sıfat-fiil grubu

ön saf (i) sıfat tamlaması

nefer esvaplı (s) / biri (i): sıfat tamlaması

nefer (i) / esvab(ı): belirtisiz isim tamlaması

vecd (i) / ile (e): edat grubu

tekrar alınan (s) / Tekbir (i): sıfat tamlaması

tekrar (i) / al- (f): birleşik fiil

Belirtisiz sim tamlamaları, isimleri sıfatlaştıran +II/+IU ekini alarak sıfat gibi de kullanılabilirler. Böyle kullanımlarda tamlamanın bünyesindeki iyelik eki düşer (Özkan vd. 2016:57). Cümledeki “*nefer esvaplı biri*” sıfat tamlamasının sıfat unsuru belirtisiz isim tamlamasıdır ve “*biri*” ismini nitelerken sonundaki “*ı*” iyelik eki düşmüştür.

*Cümle; bağımsız sıralı, olumlu bir fiil cümlesidir. (Sıralı cümlelerin birincisi kurallı, ikincisi devriktir.)*³

25. Ne kadar saf idi siması bu mümin neferin.

Cümlelerin Öğeleri:

ne kadar saf idi: yüklem

bu mümin neferin siması: özne

Kelime Grupları:

ne kadar (s) saf (i): sıfat tamlaması

ne (i) / kadar (e): edat grubu

bu mümin neferin (ty) / siması (tn): belirtili isim tamlaması

bu (s) mümin nefer (i): sıfat tamlaması

mümin (s) nefer (i): sıfat tamlaması

Cümlede kullanılan “*bu mümin neferin siması*” belirtili isim tamlamasının tamlayan ve tamlanan unsurları yer değiştirmiştir. Manzum metinlerde vezin gereği tamlayan ve tamlanan unsurların yer değiştirmesi sıkça görülen bir durumdur.

Cümle; basit, devrik, olumlu bir isim cümlesidir.

26. Kimdi? Banisi mi, mimarı mı ulvi eserin?

Cümlelerin Öğeleri:

kimdi: yüklem

(ulvi eserin) banisi mi(ydı): yüklem

³ Cümle, esasen ki'li birleşik cümle yapısındadır. Ancak vezin gereği “ki” bağlacı düşürülmüştür.

ulvi eserin mimarı mı(ydı): yüklem

(o): özne

Kelime Grupları:

ulvi eserin (ty) / mimarı (tn): belirtili isim tamlaması

ulvi (s) / eser (i): sıfat tamlaması

Yukarıdaki mısra da birbirine bağlı üç ayrı cümle vardır. “*Banisi mi*”, *ulvi eserin mimarı mı*” soruları “*kimdi?*” sorusunun açıklayıcısı durumundadır.

Cümle; bağımlı sıralı, birinci cümle kurallı, diğer ikisi devrik, soru anlamlı bir isim cümlesidir.

27. Ta Malazgirt ovasından yürüyen Türkoğlu

Bu nefer miydi? Derin gözleri yaşlarla dolu,

Yüzü dünyada yiğit yüzlerinin en güzeli.

Cümlelerin Öğeleri:

1. cümle:

bu nefer miydi: yüklem

Malazgirt ovasından yürüyen Türkoğlu: özne

ta: cümle dışı öge

2. cümle:

yaşlarla dolu(ydu): yüklem

derin gözleri: özne

3. cümle:

dünyada yiğit yüzlerinin en güzeli(ydi): yüklem

yüzü: özne

Kelime Grupları:

bu (s) / nefer (i): sıfat tamlaması

Malazgirt ovasından yürüyen (s) / Türkoğlu (i): sıfat tamlaması

Malazgirt ovasından (yt) / yürüyen (y): sıfat-fiil grubu

Malazgirt (ty) ovası (tn): belirtisiz isim tamlaması

yaşlarla (i) / dolu (i): vasıta grubu

derin (s) / gözler (i): sıfat tamlaması

dünyada(ki) yiğit yüzlerinin (ty) / en güzeli (tn): belirtili isim tamlaması

dünyada(ki) (s) / yiğit yüzleri (i): sıfat tamlaması

yiğit (ty) / yüzleri (tn): belirtisiz isim tamlaması

en (s) / güzel (i): sıfat tamlaması

Birbiriyle anlam ilgisi olup da ortak öğelere sahip olmayan sıralı cümleler bağımsız sıralı cümlelerdir. Yukarıdaki mısralarda da böyle bir sıralı cümle örneği görülmektedir.

Kelime grupları ve cümlelerden yıpranma ve kalıplaşma yoluyla meydana gelen kısaltma gruplarından biri de vasıta grubudur. Birinci unsuru vasıta hâli eki taşıyan kısaltma gruplarına *vasıta grubu* denir. Bu cümlede geçen “*yaşlarla dolu*” yapısı vasıta grubudur.

İsimleri sıfatlaştıran aitlik eki “+ki” zaman zaman düşürülebilmektedir. “*dünyada yiğit*

yüzleri" sıfat tamlamasında da böyle bir durum söz konusu olmuştur.

Cümle; bağımsız sıralı, kurallı, birincisi soru anlamlı, diğer ikisi olumlu isim cümleleridir.

28. Çok büyük bir işi görmekte yorulmuş belli.

Cümlenin Öğeleri:

1. cümle:

yorulmuş: yüklem

(o): özne

çok büyük bir işi görmekte: zarf tümleci

2. cümle:

belli(dir): yüklem

(o: yorulmuş olduğu): özne

Kelime Grupları:

çok büyük bir işi (bln) / görmek (y): isim-fiil grubu

çok büyük (s) / bir iş (i): sıfat tamlaması

çok (s) / büyük (i): sıfat tamlaması

bir (s) / iş (i): sıfat tamlaması

Cümle; bağımsız sıralı, kurallı, olumlu, birincisi fiil, ikincisi isim cümlesidir.

29. Hem büyük yurdu kuran hem koruyan kudretimiz,

Her zaman varlığımız, hem kanımız hem etimiz,

Vatanın hem yaşayan vârisi hem sahibi o(dur).

Cümlenin Öğeleri:

o(dur): yüklem

hem büyük yurdu kuran hem koruyan kudretimiz: özne

her zaman varlığımız: özne

hem kanımız hem etimiz: özne

vatanın hem yaşayan vârisi hem sahibi: özne

Kelime Grupları:

hem büyük yurdu kuran hem koruyan (s) / kudret (i): sıfat tamlaması

hem (b) / büyük yurdu kuran (i) / hem (b) / koruyan (i): bağlama grubu

büyük yurdu (bln) / kuran (y): sıfat-fiil grubu

(büyük yurdu) (bln) / koruyan (y): sıfat-fiil grubu

büyük (s) / yurt (i): sıfat tamlaması

her (s) / zaman (i): sıfat tamlaması

hem (b) / kanımız (i) / hem (b) / etimiz (i): bağlama grubu

vatanın (ty) / hem yaşayan vârisi hem sahibi (tn): belirtili isim tamlaması

hem (b) / yaşayan vârisi (i) / hem (b) / sahibi (i): bağlama grubu

yaşayan (s) / vâris (i): sıfat tamlaması

Üç yerde kullanılan "hem... hem..." karşılaştırma bağlacı, birincisinde *kudretimiz*" ismini niteleyen sıfat-fiil gruplarını bağlamıştır. İkincisinde, birinci çokluk şahıs iyelik ekini almış isim

tamlamasının “kanımız” ve “etimiz” tamlanan unsurlarını bağlamak için kullanılmıştır. Üçüncüsünde ise belirtili isim tamlamasının tamlanan unsurları olan “vârisi” ve “sahibi” kelimelerini bağlamıştır.

Cümle; basit, kurallı, olumlu bir isim cümlesidir.

**30. Görünür halka bu günlerde teselli gibi o,
Hem bu toprakta bugün, bizde kalan her yerde,
Hem de çoktan beri kaybettiğimiz yerlerde.**

Cümlenin Öğeleri:

görünür: yüklem

o: özne

halka: yer tamlayıcısı

bu günlerde: zarf tümleci

teselli gibi: zarf tümleci

hem bu toprakta bugün, bizde kalan her yerde, hem de çoktan beri kaybettiğimiz yerlerde: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

bu (s) / günler (i): sıfat tamlaması

teselli (i) / gibi (e): edat grubu

hem (b) / bu toprakta bugün, bizde kalan her yerde (i), / hem de (b) / çoktan beri kaybettiğimiz yerlerde (i): bağlama grubu

bu toprakta bugün, bizde kalan (s) / her yer (i): sıfat tamlaması

bu toprakta (yt) / bugün, (z) / bizde (yt) / kalan (y): sıfat-fiil grubu

bu (s) / toprak (i): sıfat tamlaması

her (s) / yer (i): sıfat tamlaması

çoktan beri kaybettiğimiz (s) / yerler (i): sıfat tamlaması

çoktan beri (z) / kaybettik (y): sıfat-fiil grubu

çoktan (i) / beri (e): edat grubu

Cümle; basit, devrik, olumlu bir fiil cümlesidir.

31. Karşı dağlarda tutuşmuş gibi gül bahçeleri.

Cümlenin Öğeleri:

tutuşmuş gibi(dir): yüklem

gül bahçeleri: özne

karşı dağlarda: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

tutuşmuş (i) / gibi (e): edat grubu

gül (ty) / bahçeleri (tn): belirtisiz isim tamlaması

karşı (s) / dağlar (i): sıfat tamlaması

Cümle; basit, devrik, olumlu bir isim cümlesidir.

32. Koyu bir kırmızılık gökten ayırmakta yeri.

Cümlelerin Öğeleri:

ayırmakta: yüklem

koyu bir kırmızılık: özne

yeri: belirtili nesne

gökten: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

koyu (s) / *bir kırmızılık* (i): sıfat tamlaması

bir (s) / *kırmızılık* (i): sıfat tamlaması

Cümle; basit, devrik, olumlu bir fiil cümlesidir.

33. Gökte top sesleri var, belli, derinden derine.**Cümlelerin Öğeleri:****1. cümle:**

var: yüklem

top sesleri: özne

gökte: yer tamlayıcısı

derinden derine: zarf tümleci

2. cümle:

belli(dir): yüklem

(o: *top sesleri olduğu*): özne

Kelime Grupları:

top (ty) / *sesleri* (tn): belirtisiz isim tamlaması

derinden (i) / *derine* (i): kısaltma grubu

Cümlede zarf görevinde kullanılan “*derinden derine*” kısaltma grubudur.⁴ Bu tür gruplar çeşitli kelime grupları ve cümlelerin yıpranarak kısaltılmasıyla oluşan klişeleşmiş yapılardır. Çekim eki almış iki isim unsurunun yan yana gelmesiyle oluşan bu kısaltma grupları *kısaltmış (klişeleşmiş) yapı* olarak adlandırılır. Bu yapılarda genellikle bir tekrar söz konusudur (Özkan vd., 2016: 122).

Cümle; bağımsız sıralı, devrik, olumlu isim cümlesidir.

34. Belki yüzlerce şehir sesleniyor birbirine.**Cümlelerin Öğeleri:**

sesleniyor: yüklem

yüzlerce şehir: özne

birbirine: yer tamlayıcısı

belki: zarf

Kelime Grupları:

yüzlerce (s) / *şehir* (i): sıfat tamlaması

bir(i) (i) / *birine* (i): kısaltmış/klişeleşmiş yapı

Cümle; basit, devrik, olumlu bir fiil cümlesidir.

⁴ Detaylı bilgi için 7. cümleye bakınız.

35. Çok yakından mı bu sesler, çok uzaklardan mı?**Üsküdar'dan mı? Hisar'dan mı? Kavaklar'dan mı?****Cümlelerin Öğeleri:***çok yakından mı(dır):* yüklem*çok uzaklardan mı(dır):* yüklem*Üsküdar'dan mı(dır):* yüklem*Hisar'dan mı(dır):* yüklem*Kavaklar'dan mı(dır):* yüklem*bu sesler:* özne (ortak)**Kelime Grupları:***çok (s) / yakın (i):* sıfat tamlaması*çok (s) / uzaklar (i):* sıfat tamlaması*bu (s) / sesler (i):* sıfat tamlaması

Yukarıdaki beyitte 5 ayrı cümle vardır. Cümleler birbirlerinden soru işaretiyle ayrılmıştır. Soru işareti yerine virgül ile ayrılırdı özneleri ortak bir bağımlı sıralı cümleden söz edilebilirdi. Ancak beyit bu hâliyle 5 basit cümleden oluşmaktadır. Bu cümleler yapısına göre basittir. Yüklemelerinin yerine göre ilk cümle devrik, diğer 4 cümle kurallıdır. Anlamalarına göre soru cümleleridir. Yüklemelerinin türüne göre ise isim cümleleridir.

36. Bursa'dan, Konya'dan, İzmir'den, uzaktan uzağa,**Çarpıyor birbiri ardınca o dağdan bu dağa.****Cümlelerin Öğeleri:***çarpıyor:* yüklem*(o: bu sesler):* özne*Bursa'dan:* yer tamlayıcısı*Konya'dan:* yer tamlayıcısı*İzmir'den:* yer tamlayıcısı*uzaktan uzağa:* zarf tümleci*birbiri ardınca:* zarf tümleci*o dağdan bu dağa:* zarf tümleci**Kelime Grupları:***bir(i)biri (i) / ardınca (e):* edat grubu*bir(i) (i) / biri (i):* kısaltılmış/klişeleşmiş yapı*uzaktan (i) / uzağa (i):* kısaltılmış yapı*o dağdan (i) / bu dağa (i):* kısaltılmış yapı*o (s) / dağ (i):* sıfat tamlaması*bu (s) / dağ (i):* sıfat tamlaması

"Uzaktan uzağa" ve "o dağdan bu dağa" kelime grupları birinci unsurları ayrılma hâli eki, ikinci unsurları ise yönelme hâli ekiyle oluşturulmuş kısaltılmış yapılardır. "O dağdan bu dağa"

kısaltılmış yapısının birinci ve ikinci unsuru birer sıfat tamlamasından oluşmaktadır.

Cümle; basit, devrik, olumlu bir fiil cümlesidir.

37. Şimdi her merhaleden, ta Beyazıd'dan, Van'dan,

Aynı top sesleri bir bir geliyor her yandan.

Cümlelerin Öğeleri:

geliyor: yüklem

aynı top sesleri: özne

şimdi: zarf tümleci

her merhaleden: yer tamlayıcısı

Beyazıd'dan: yer tamlayıcısı

Van'dan: yer tamlayıcısı

her yandan: yer tamlayıcısı

bir bir: zarf tümleci

ta: cümle dışı öge

Kelime Grupları:

aynı (s) / top sesleri (i): sıfat tamlaması

top (ty) / sesleri (tn): belirtisiz isim tamlaması

her (s) / merhale (i): sıfat tamlaması

her (s) / yan (i): sıfat tamlaması

bir (i) / bir (i): tekrar grubu

Bazı cümlelerde birden fazla yer tamlayıcısı bulunabilir. Bu yer tamlayıcılardan biri, diğerinin açıklayıcısı durumunda bulunabilir. Yukarıdaki cümlede geçen *her merhaleden* yer tamlayıcısının ardından gelen *Beyazıt'tan* ve *Van'dan* yer tamlayıcıları önlerindeki yer tamlayıcısının açıklayıcısı durumunda kullanılmıştır.

Cümle; basit, devrik, olumlu bir fiil cümlesidir.

38. Ne kadar duygulu, engin ve mübarek bu seher.

Cümlelerin Öğeleri:

ne kadar duygulu, engin ve mübarek(tir): yüklem

bu seher: özne

Kelime Grupları:

ne kadar (s) / duygulu, engin ve mübarek (i): sıfat tamlaması

duygulu, (i) / engin (i) / ve (b) / mübarek (i): bağlama grubu

ne (i) / kadar (e): edat grubu

bu (s) / seher (i): sıfat tamlaması

Edat grupları, isimlerin önünde onları niteleyen bir "sıfat" olarak kullanılabilirler. Bu cümlede "ne kadar" edat grubu sıfat göreviyle kullanılmıştır.

Cümle; basit, devrik, olumlu bir isim cümlesidir.

39. Kadın erkek ve çocuk, gönlü dolanlar, yer yer,

Dinliyor hepsi büyük hatıralar rüzgârını,

Çaldıran topları ardınca Mohaç toplarını.

Cümlelerin Öğeleri:

dinliyor: yüklem

kadın erkek ve çocuk: özne

gönlü dolanlar: özne (Bu özne, birinci öznenin açıklayıcısı)

hepsi: özne (Bu özne, birinci öznenin açıklayıcısı)

büyük hatıralar rüzgârını: belirtili nesne

Çaldıran topları ardınca: zarf tümleci

Mohaç toplarını: belirtili nesne

yer yer: zarf

Kelime Grupları:

kadın (i) / erkek (i) / ve (b) çocuk (i): bağlama grubu

gönlü (ö) / dolan (y): sıfat-fiil grubu

büyük (s) / hatıralar rüzgârı (i): sıfat tamlaması

hatıralar (ty) / rüzgârı (tn): belirtisiz isim tamlaması

Çaldıran topları (i) / ardınca (e): edat grubu

Çaldıran (ty) / topları (tn): belirtisiz isim tamlaması

Mohaç (ty) / topları (tn): belirtisiz isim tamlaması

yer (i) / yer (i): tekrar grubu

Cümle; basit, devrik, olumlu bir fiil cümlesidir.

40. Gökte top sesleri, bir bir, nereden geliyor?**Cümlelerin Öğeleri:**

geliyor: yüklem

gökte top sesleri: özne

nereden: yer tamlayıcısı

bir bir: zarf tümleci

Kelime Grupları:

gökte(ki) (s) / top sesleri (i): sıfat tamlaması

top (ty) / sesleri (tn): belirtisiz isim tamlaması

bir (i) / bir (i): tekrar grubu

Cümle; basit, kurallı, soru anlamlı bir fiil cümlesidir.

41. Mutlaka her biri bir başka zaferden geliyor.

Kosva'dan, Niğbolu'dan, Varna'dan, İstanbul'dan...

Cümlelerin Öğeleri:

geliyor: yüklem

her biri: özne

bir başka zaferden: yer tamlayıcısı

Kosva'dan: yer tamlayıcısı (açıklayıcı)

Niğbolu'dan: yer tamlayıcısı (açıklayıcı)

Varna'dan: yer tamlayıcısı (açıklayıcı)

İstanbul'dan: yer tamlayıcısı (açıklayıcı)

mutlakâ: zarf tümleci

Kelime Grupları:

her (s) / biri (i): sıfat tamlaması

bir (s) / başka zafer (i): sıfat tamlaması

başka (s) / zafer (i): sıfat tamlaması

Bir cümlede birden fazla aynı veya ayrı cinsten yer tamlayıcısı bulunabileceği gibi bazı yer tamlayıcıları da kendinden önceki yer tamlayıcılarının açıklayıcısı olabilirler. Bu cümledeki “*Kosova'dan*”, “*Niğbolu'dan*”, “*Varna'dan*”, “*İstanbul'dan*” yer tamlayıcıları kendinden önceki “*bir başka zaferden*” yer tamlayıcısının açıklayıcıları durumundadır.

Cümle; basit, kurallı, olumlu bir fiil cümlesidir.

42. Anıyor her biri bir vakayı heybetle bu an.

Cümlenin Öğeleri:

anıyor: yüklem

her biri: özne

bir vakayı: belirtili nesne

heybetle: zarf tümleci

bu an: zarf tümleci

Kelime Grupları:

her (s) / biri (i): sıfat tamlaması

bir (s) / vaka (i): sıfat tamlaması

bu (s) / an (i): sıfat tamlaması

Cümle; basit, devrik, olumlu bir fiil cümlesidir.

43. Belgrad'dan mı? Budin, Eğri ve Uyvar'dan mı?

Son hudutlarda yücelmiş sıra dağlardan mı?

Konuşma ve anlatım esnasında genellikle yüklemi, bazen de başka ögesi kullanılmayan cümlelere *kesik cümle* ya da *eksilteli cümle* denir. Bu cümlelerde yüklem kullanılmasa da bir yargı anlamı vardır. Yargı ifadesi söz veya metin bütünlüğü içinde, dinleyenin ya da okuyanın algılamasına bırakılır. Kesik cümlenin anlamı genellikle bir önceki cümlenin yüklemine bağlı olarak anlaşılır. Kesik cümleler vezin gereği manzum metinlerde de kullanılır. Yukarıdaki cümle de yüklemi olmadığı için bir kesik cümledir. Yüklemi, *geliyor* fiili olmasına rağmen burada zikredilmeyerek kesik bir cümle oluşturulmuştur. “*Nereden (geliyor)*” sorusunun cevabı olan “*Belgrad'dan*”, “*Budin, Eğri ve Uyvar'dan*” ve “*son hudutlarda yücelmiş sıra dağlardan*” kelime ve kelime grupları cümlede yer tamlayıcısı olarak görev yapmaktadır.

Kelime Grupları:

Budin, (i) / Eğri (i) / ve (b) / Uyvar (i): bağlama grubu

son hudutlarda yücelmiş (s) / sıra dağlar (i): sıfat tamlaması

son hudutlarda (yt) / yücelmiş (y): sıfat-fiil grubu

son (s) / hudutlar (i): sıfat tamlaması

sıra (s) / dağlar (i): sıfat tamlaması

44. Deniz ufkunda bu top sesleri nereden geliyor?

Cümlenin Öğeleri:

geliyor: yüklem

deniz ufkunda bu top sesleri: özne

nereden: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

deniz ufkunda(ki) (s) / bu top sesleri (i): sıfat tamlaması

deniz (ty) / ufku (tn): belirtisiz isim tamlaması

bu (s) / top sesleri (i): sıfat tamlaması

top (ty) / sesleri (tn): belirtisiz isim tamlaması

Cümle; basit, kurallı, soru anlamlı bir fiil cümlesidir.

45. Barbaros, belki, donanmayla seferden geliyor.

Cümlenin Öğeleri:

geliyor: yüklem

Barbaros: özne

seferden: yer tamlayıcısı

donanmayla: zarf tümleci

belki: zarf

Cümle; basit, kurallı, olumlu bir fiil cümlesidir.

46. Adalardan mı? Tunus'dan mı, Cezayir'den mi?

Cümlenin yüklemi önceki mısırda geçen "geliyor" kelimesidir. Lakin cümlede söylenmediği için bu cümle kesik cümle olarak nitelendirilmektedir. Öznesi ise yine bir önceki mısırda zikredilen "Barbaros" kelimesidir. Adalardan mı? Tunus'dan mı, Cezayir'den mi? kelimeleri ise kesik cümlenin ayrı ayrı yer tamlayıcıları olmuşlardır. (Kesik Cümlelerle ilgili olarak bk. 42. cümle)

47. Hür ufuklarda donanmış iki yüz pare gemi

Yeni doğmuş aya baktıkları yerden geliyor.

Cümlenin Öğeleri:

geliyor: yüklem

hür ufuklarda donanmış iki yüz pare gemi: özne

yeni doğmuş aya baktıkları yerden: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

hür ufuklarda donanmış (s) / iki yüz pare gemi (i): sıfat tamlaması

hür ufuklarda (yt) / donanmış (y): sıfat-fiil grubu

hür (s) / ufuklar (i): sıfat tamlaması

iki yüz pare (s) / gemi (i): sıfat tamlaması

iki yüz (s) / pare (i): sıfat tamlaması

iki (s) / yüz (i): sıfat tamlaması

yeni doğmuş aya baktıkları (s) / yer (i): sıfat tamlaması

yeni doğmuş aya (yt) / baktık (y): sıfat-fiil grubu

yeni doğmuş (s) / ay (i): sıfat tamlaması

yeni (z) / doğmuş (y): sıfat-fiil grubu

Türkçede sayılar, tek kelimeyle, sıfat tamlamasıyla ve sayı grubuyla olmak üzere 3 şekilde karşılanır. Kelime grubu hâlindeki sayılar, sıfat tamlaması ya da sayı grubu kuruluşundadır. Ana sayılar (iki yüz, yedi bin, altı milyon vs.) genellikle sıfat tamlaması, ara sayılar (on dört, seksen üç, yüz on dokuz vs.) sayı grubudur. Sayı gruplarında milyona kadar iki unsur bulunur. Milyonlu sayılar üç, milyarlı sayılar dört unsurludur (Karahan 2012: 72). Yukarıdaki cümlede geçen “iki yüz” kelime grubu da ana sayı olduğundan dolayı sıfat tamlamasıdır.

Cümle; basit, kurallı, olumlu bir fiil cümlesidir.

48. O mübarek gemiler hangi seherden geliyor?

Cümlenin Öğeleri:

geliyor: yüklem

o mübarek gemiler: özne

hangi seherden: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

o (s) / mübarek gemiler (i): sıfat tamlaması

mübarek (s) / gemiler (i): sıfat tamlaması

hangi (s) / seher (i): sıfat tamlaması

Cümle; basit, kurallı, soru anlamlı bir fiil cümlesidir.

49. Ulu mabedde karıştım vatanın birliğine.

Cümlenin Öğeleri:

karıştım: yüklem

(ben): özne

ulu mabedde: yer tamlayıcısı

vatanın birliğine: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

ulu (s) / mabed (i): sıfat tamlaması

vatanın (ty) / birliği (tn): belirtili isim tamlaması

Cümle; basit, devrik, olumlu bir fiil cümlesidir.

50. Çok şükür Tanrı'ya, gördüm, bu saatlerde yine

Yaşayanlarla beraber bulunan ervahı.

Cümlenin Öğeleri:

gördüm: yüklem

(ben): özne

bu saatlerde: zarf tümleci

yine: zarf tümleci

yaşayanlarla beraber bulunan ervahı: belirtili nesne

çok şükür Tanrı'ya: cümle dışı öge

Kelime Grupları:

bu (s) / saatler (i): sıfat tamlaması

yaşayanlarla beraber bulunan (s) / ervah (i): sıfat tamlaması

yaşayanlarla beraber (z) / bulunan (y): sıfat-fiil grubu

yaşayanlarla (i) / beraber (e): edat grubu

çok şükür (olsun) (y) / Tanrı'ya (yt): cümle

çok (s) / şükür (i): sıfat tamlaması

Cümle; basit, devrik, olumlu bir fiil cümlesidir.

51. Doludur gönlüm ışıklarla bu bayram sabahı.

Cümlelerin Öğeleri:

doludur: yüklem

gönlüm: özne

ışıklarla: zarf tümleci

bu bayram sabahı: zarf tümleci

Kelime Grupları:

bu (s) / bayram sabahı (i): sıfat tamlaması

bayram (ty) / sabahı (tn): belirtisiz isim tamlaması

Cümle; basit, devrik, olumlu bir isim cümlesidir.

3. SONUÇ

Şiirde bulunan 51 cümlede 67 özne bulunmaktadır. 22. cümlede birinci cümlelerin açıklayıcısı olan bir, 39. cümlede ise iki özne daha vardır. 29. cümlede birbirinden farklı dört özne vardır. Bu 67 öznenin 40'ı kelime grubundan oluşurken, 17'si cümlede açıkça gösterilmemiştir. 51 cümlede, 20'si kelime grubundan oluşan 65 yüklem bulunmaktadır. 43. ve 46. cümleler yüklemi olmadığı için kesik cümledir. 26. cümle, birbirine bağlı ve ikisi diğerinin açıklayıcısı olan üç yüklemden ve kendi içinde üç cümleden oluşmaktadır. 35. cümle ise bünyesinde beş yüklem bulundurduğundan beş cümleden meydana gelmiştir. 36 fiil cümlesinin 4'ü birleşik fiildir. 29 isim cümlesinin 15'i kelime grubundan oluşmaktadır. Şiirde bulunan 42 yer tamlayıcısının 18'i kelime grubundan meydana gelmiştir. Şiirdeki 46 zarf tümlecinin 32'si kelime grubudur. 13 belirtili nesnenin 9'u, 3 belirtisiz nesnenin tamamı kelime grubundan oluşmaktadır. 5 cümle dışı ögenin 3'ü kelime grubudur.

Şiirdeki kelime gruplarının sayısı 262'dir. Bu 262 kelime grubunun 141'i sıfat tamlaması, 15'i edat grubu, 24'ü belirtisiz isim tamlaması, 17'si belirtili isim tamlaması, 19'u sıfat-fiil grubu, 11'i bağlama grubu (5 ve bağlacı, 5 hem... hem... karşılaştırma bağlacı, 1 ile bağlacı), 9'u kısaltma grubu (3 isnat grubu, 1 vasıta grubu), 10'u birleşik fiil (6 yardımcı fiil, 3 asıl fiil, 1 fiil+zarf-fiil+yardımcı fiil yapısıyla), 6'sı zarf-fiil grubu, 7'si tekrar grubu (6 aynen tekrar, 1 eş ve yakın anlamlı), 1'i isim-fiil grubudur. 13. cümlelerin içinde yargı bildiren bir iç cümle vardır. 50. cümledeki cümle dışı öge de cümle yapısındadır.

Yapı bakımından 41 basit cümle, 2 iç içe birleşik cümle, 1 ki'li birleşik cümle, 3 bağımlı sıralı, 6 bağımsız sıralı cümle kullanılmıştır. Yüklem türüne göre 30 fiil, 19 isim cümlesi vardır. 2 cümlelerin yüklemi olmadığından kesik cümledir. Yüklem türüne göre 32 devrik, 23 kurallı cümle vardır. Anlamına göre 45 olumlu cümle, 6 soru cümlesi vardır. Şiirde olumsuz cümle kullanılmamıştır.

SUMMARY

It is very difficult to create a correct expression when the words in the language used individually. Expression can be decent if words that meet the feelings, thoughts and wishes are used in a certain order and integrity. The words used together form the word groups by communicating with each other without reporting a judgement. Word groups also provide the formation of sentences informing the judiciary. The grammar section that examines the functions of words in a language, their relations with each other, their order and sentence structures is called syntax.

In this study, the syntax of "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" will be focused which is written with the vast epic spirit of XX.century Turkish literature. The poem written by Yahya Kemal Bayatlı consists of 6 chapters and 86 verses. The sentences of this important poem of Turkish literature will be examined in terms of elements of sentence, word groups and sentence types.

There are 67 subjects in 51 sentences in the poem. In the 22th sentence, there are one more subjects as the descriptor of the first sentence. In the 39th sentence, there are two more subjects as the descriptor of the first sentence too. 29th sentence, there are four subject different from each other. There are 67 subjects, 40 of which are consist of vocabulary groups, and 17 of which are hidden subjects. The subject of the first sentence is a verb with subject since it is in the verb. There are 65 verbs in 51 sentences 20 of which are word groups. The 43st and 46th sentences are clipped sentences since they do not have a verb. 4 of a total 36 verb sentence are combined verbs. 15 of the 29 noun phrase consist of word groups. 18 of the 42 placeholders in the poem consist of word groups. 32 of the 46 adverbs in the poem are word groups. 9 of the 13 definite objects and all of 3 indefinite objects are consist of word groups. 3 out of 5 external sentence elements are word groups.

The number of word groups in the poem is 262. Of these 262 word groups, 141 are adjective clauses, 15 are preposition groups, 24 are indefinite noun phrases, 17 are definite noun phrases, 19 are adjective-verb groups, 11 are conjunctions groups (5 and, 5 both-and, and 1 with), 9 are abbreviation groups (1 means groups, 3 attribution groups), 10 are combined verbs (6 auxiliary verbs, 3 principal verbs, 1 verb + verbal adverb + auxiliary verb structure), 6 are verbal adverb groups, 7 are repetition groups (6 repetitive, 1 equivalent and close meaning), 1 are verbal noun groups. There are two other attitude sentences in the 13th and 50th sentences.

41 simple sentence, 2 fused sentence, 1 coordinate clause, 3 coordinate sentence, 6 juxtaposed sentence was used according to the type of sentence structure. There are 30 verbs and 19 nouns according to the type of predicate. Since 2 of the sentences have not got a verb, they are clipped sentences. There are 32 inverted and 23 regular sentences according to the location of the verb. there are 45 positive and 6 questions sentences according to the meaning. No negative sentence was used in poetry.

KISALTMALAR:

- (b) : bağlaç
(bln) : belirtili nesne
(bsn) : belirtisiz nesne
(e) : edat
(f) : fiil
(i) : isim
(ö) : özne
(s) : sıfat
(tn) : tamlanan
(ty) : tamlayan
(vb.) : ve benzeri
(vd.) : ve diğerleri
(vs.) : ve saire
(yf) : yardımcı fiil
(yt) : yer tamlayıcısı
(y) : yüklem
(z) : zarf

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan (1996), *Türkçenin Sözvarlığı*, Ankara: Engin Yayınevi.
- AKSAN, Doğan (2000), *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: TDK Yayınları.
- AKTAN, Bilal (2016), *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, 2. Baskı, Konya: Eğitim Kitabevi.
- ATABAY Neşe, ÖZEL Sevgi, ÇAM Ayfer (2003), *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- BANARLI, Nihad Sami (1964), "Süleymâniye'de Bayram Sabahı", *Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi*, S 2: 13-46.
- BANGUOĞLU, Tahsin (1990), *Türkçenin Grameri*, Ankara: TDK Yayınları.
- BEYATLI, Yahya Kemal (2012), *Kendi Gök Kubbemiz*, 35. Baskı, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- BİLGEGİL, M. Kaya (1984), *Türkçe Dilbilgisi*, 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ÇIKLA, Selçuk (2008), "Her Yönüyle Yahya Kemal'in Şiiri" *Prof. Dr. Mustafa Özbalcı Armağanı*, s: 125-135
- DELİCE, H. İbrahim (2003), *Türkçe Sözdizimi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ERDOĞAN, Metin (2006), *Kelime Grupları ve Cümle Bilgisi*, İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- ERGİN, Muharrem (1998), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım Yayım.
- HACİEMİNOĞLU, Necmettin (1974), *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul: MEB Yayınları.
- HATİBOĞLU, Vecihe (1982), *Türkçenin Sözdizimi*, 2. Baskı, Ankara: AÜDTCF Yayınları.
- HENGİRMEN, Mehmet (1997), *Türk Dilbilgisi*, Ankara: Engin Yayınları.
- KARAAĞAÇ, Günay (2017), *Türkçenin Söz Dizimi*, 6. Baskı, İstanbul: Kesit Yayınları.
- KARAHAN, Leyla (1999), *Türkçede Söz Dizimi*, 6. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARAHAN, Leyla (2012), *Türkçede Söz Dizimi*, 17. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARAHAN, Leyla (1995), "Türkçede Birleşik Cümle Problemi" *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı*, (22-23 Ekim 1993), TDK Yayınları: 36-42.
- KARAÖRS, Metin (1993), *Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- KOÇ, Nurettin (2001), "Kelime Grubu Üzerine", *Türk Dili*, S 598, Ekim: 491-497.
- KORKMAZ, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: TDK Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1994), "Sıfatların İsim Tamlamaları İle Kullanılışı Üzerine", *Türk Dili*, S 505, Ocak: 15-18.
- ÖZKAN, Abdurrahman vd. (2016), *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, (2. Baskı), Konya: Palet Yayınları.
- ÖZKAN, Abdurrahman (2001a), "İsim Tamlamalarında Kullanılacak Sıfatların Yeri", *Dil Dergisi*, S 103, Mayıs: 5-9.
- ÖZKAN, Abdurrahman (2001b), "İsnat Grubunun Yapısı ve Görevleri", *Araştırmalar-İnsan Bilimleri Araştırmaları-*, S 5-6: 1-18.
- ÖZKAN, Abdurrahman (2004a), "Türkiye Türkçesinde Kısaltma Grupları", *Araştırmalar-İnsan Bilimleri Araştırmaları-*, S 11: 127-144.
- ÖZKAN, Mustafa, SEVİNÇLİ, Veysi (2017), *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 8. Baskı, İstanbul: Akademik Kitaplar.
- ÖZMEN, Mehmet (2013), *Türkçenin Sözdizimi*, Adana: Karahan Kitabevi.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1977), *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul
- USTA, H. İbrahim (2000), "Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları İle İlgili Bir Sınıflandırma", *Türk Dili*, S 579, Mart: 209-216.
- ZÜLFİKAR, Hamza vd. (2010), *Türk Dili ve Kompozisyon*, (4. Baskı), Bursa: Ekin Yayınları.
- ZÜLFİKAR, Hamza (2017), "Nispet i'li Sıfatları Türkçe Olarak Karşılama", *Türk Dili*, S 786, Haziran: 24-28.